

Kort samengevat, behoefte Erfgoed is een 'getrapte aanpak' en dat in permante dialoog cq samenwerking tussen monument eigenaar, erfgoedorganisaties, 'overheden' en uitvoeringsorganisatie

1. schadeherstel, herstel+, herstel + onderhoud, vervolgebruik, enz.
 2. inventarisatie (en monitoring) bouwkundige staat en erfgoedwaarden
 3. 'EIGEN KRACHT' = éérste stap versterking !
-
4. (versterking) = vervolgstap
= prioritering (kwetsbaarheid)
= balans middel<>kwaal
= NPR/Monumenten
= schadepreventie !

'Gelukkig is er nog geen enkel dorp vernield door een geïnduceerde beving. Laten we nu vooral goed borgen dat onze reactie op die bevingsdreiging onze prachtige Groninger Dorpen niet beschadigen, maar in alle opzichten echt versterken!'

Inleiding

Ons verlangen is een stevige toekomst voor het erfgoed in Groningen. Dat is in het huidige krachtenveld niet vanzelfsprekend. De veelheid aan 'kaders, richtlijnen en protocollen' lijkt verworpen tot een doel op zich, maar moet uiteraard slechts gelden als middel. Het doel is -naast veiligheid- **behoud Groninger identiteit**, zoals die zich etaleert in een unieke gelaagdheid, leesbaarheid en grote kwaliteit van het landschap, de dorpen, de gebouwen en haar interieurs. Recente acties, zoals bij sloopdreiging van de boerderij in Middelstum en de notariswoning in 't Zandt leren ons dat dit echt leeft onder de bevolking.

Echter, nergens in Nederland staan leefbaarheid, ruimtelijke kwaliteit, identiteit en imago meer op het spel dan in het aardbevingsgebied. Behoud van erfgoed is daarbij van grote maatschappelijke betekenis die het belang (of de beperking) van een monument eigenaar en/of de juridische aansprakelijkheid van NAM nadrukkelijk overstijgt. Het behoud van erfgoed voor toekomstige generaties is de verantwoordelijkheid van de overheid. Dat kan een spanning met zich meebrengen tussen de publieke verantwoordelijkheid van de overheden enerzijds en de verplichtingen cq (on-) mogelijkheden van de monument eigenaar anderzijds.

Erfgoed geniet een wettelijk beschermde status conform de (integrale) Erfgoedwet 2016 (vervolg Monumentenwet 1988) met **instandhoudingsplicht + gebod 'niet in gevaar brengen monument'**. Specifiek het aardbevingsgebied is er bovendien het Erfgoedprogramma (NCG, 2017) met duiding 'opgave en verantwoordelijkheid' (*Wat/Wie*) en een Afwegingskader (RCE, 2017) met duiding 'oplossing en alternatief' (*Hoe/Wanneer*). Op dit moment zijn de uitgangspunten en randvoorwaarden van deze beleidsdocumenten (in feite 'overheidsafspraken') nog niet volledig ingebed in de werkprocessen voor 'herstel, versterking en waardevermeerdering'.

Contradictio in terminis geldt NPR 9998-2015 (eerste herziening 2017) als groot(ste) risico voor behoud erfgoedwaarden. De huidige NPR is ongeschikt voor realisatie schadepreventie. Mogelijk genereert de aangebrachte verstijving conform NPR meer kans op bevingsschade dan de oorspronkelijke situatie. (bron NEN Position Paper 'Beperking schade door aardbevingen in Noord Oost Nederland, december 2017)

Ontluisterend dat een versterking conform de praktijkrichtlijn NPR indruist tegen essentie Erfgoedwet. Immers, na een zware beving is een conform die norm versterkt monument *total loss*. Daarom als aanbeveling de beleidsdoelen 'behoud en schadepreventie' te vertalen naar grenswaarden in de normering voor versterking erfgoed. Want hoe dan ook, de huidige impasse waarbij de monument eigenaar door 'de hond of kat wordt gebeten' moet worden doorbroken! Een breed inhoudelijk debat naar '*Middel en Kwaal*' (mijnbouwschade óf molest door versterking?!), inclusief een volwaardige discussie over betekenis (en keuzevrijheid) bandbreedte veiligheidsrisico 10^{-4} , 10^{-5} of 10^{-6} is beslist gewenst!

Versterking

Erfgoed heeft baat bij een 'iteratief proces' van inventarisatie bestaande toestand met waardenstelling en conditiemeting, integraal plan (incl. behoefte (ontijdig) onderhoud, verduurzaming, analyse toekomstperspectief met eventueel 'subroutine' vervolgebruik), vervolgens berekening NLTH ('wat bezwijkt wanneer?'), alternatieven overweging (inbreng eigenaar!), definitief ontwerp/versterkingsplan, bestek/uitvoeringsvoorbereiding, vergunningen, realisatie (bouwbegeleiding!) en nazorg. Dit overeenkomstig de gebruikelijke aanpak bij restauraties met inzet ter zake kundige specialisten.

Wat betreft de versterking is veel 'in ontwikkeling'. De huidige NPR laat ruimte voor interpretatie en/of de diverse constructiebureaus interpreteren de richtlijn verschillend. De huidige NPR heeft geen specifieke 'monumentenparagraaf'. Dit maakt de wettelijk beschermde erfgoedwaarden feitelijk 'vogelvrij'. Momenteel is er nog geen ervaring met NPR9998-2017, maar voor erfgoed biedt de nieuwe praktijkrichtlijn geen extra houvast, dus resteert er weinig anders dan alle hoop te vestigen op de 'opnieuw verbeterde' richtlijn waarin wél een adequate handreiking voor erfgoed is opgenomen.

Als afgeleide van 'stand huidige techniek' benoemt Afwegingskader RCE de volledige bandbreedte van (onderling sterk verschillende) versterkingsmaatregelen. Bovendien worden deze voorzieningen in algemene termen beoordeeld op hun merites, zoals mate van uitvoerbaarheid, reversibiliteit cq behoud erfgoedwaarden. Geen van de maatregelen doet volledig recht aan de erfgoedstatus. Afhankelijk van de context blijken sommige maatregelen optimaal én desastreus. Een lastig dilemma in de planvorming en vergunningen procedure, maar vooral lastig tijdens het overleg met de monument eigenaar.

Behalve NCG, CVW en alle externe adviseurs is ook het erfgoedveld 'niet volledig operationeel', of beter gezegd nog niet volledig voorbereid. Het erfgoedveld is afgelopen periode te weinig betrokken in ambtelijke discussies. (Zo is het Erfgoedprogramma nu in uitvoering onder een ambtelijke werkgroep en een bestuurlijke stuurgroep, zonder dat het erfgoedveld in de breedte wordt betrokken, terwijl juist daar de kennis, maar ook het draagvlak ligt!) Over en weer bestaat daardoor te weinig actuele informatie voor een

coherente alternatieven beoordeling en een consistent advies. Geen goede basis voor het 'keukentafel gesprek' met de monument eigenaar over de planontwikkeling ...

Van alle monumenten pilots zijn er slechts een paar volledig afgewikkeld. Dit betreft vooral de kerkjes. Bij alle andere monumentcategorieën is er sowieso weinig onderzoek opgedaan. Wat betreft de proefprojecten is vooral technische ervaring opgedaan met uitvoering van verschillende varianten 'Base Isolation'. Maar ondertussen verandert de praktijkrichtlijn, de risicokaart en het winningsniveau. Wellicht maakt dit alles de versterking uiteindelijk iets minder ingrijpend... (positief voor Erfgoed!)

Getrapte Aanpak

De prioritaire aanpak conform afspraken MJP NCG is vooral gebaseerd op de redeneerlijn 'van kern naar rand' en 'van rij naar vrij'. Deze aanpak is wat betreft het veiligheidsrisico begrijpelijk. En, niet onbelangrijk, door een dergelijke clustering is bovendien een zekere efficiency tijdens engineering en uitvoering waarschijnlijk. Erfgoed is onderdeel van de prioritaire aanpak. In eerste fase versterking is in Overschild gestart met engineering drie monumenten (kerkje, pastorie en molen) en een karakteristieke boerderij.

Naar onze mening kan huidige aanpak worden geoptimaliseerd. Als kerngedachte geldt daarbij 'Monumenten = Maatwerk'.

De veronderstelling dat ontwerp, engineering en bouwvoorbereiding bij aanpassingen aan monumenten overeenkomstig elk ander traditioneel gebouw verloopt gaat mank. Het voortraject bij een ingrijpende verbouwing aan monumenten is intensief specialistenwerk en bevat veel meer extra onderdelen dan de verplichte 'Monumentenvergunning' als sluitstuk van de bouwvoorbereiding. Ook de uitvoering is specialistenwerk. Gezien de relatief geringe aantallen monumenten in de meeste prioritaire gebieden (gemiddeld 2% totale omvang) zal hier weinig of geen synergievoordeel kunnen gelden.

Meer belangrijk is het feit dat de prioritering van erfgoed een volstrekt ander motief kent dan bij de vaststelling van de prioritaire gebieden uit het MJP is toegepast. Bij erfgoed is de mate van zeldzaamheid, gaafheid en ensemblewaarde veelal het toetsingskader. En specifiek het aardbevingsgebied wordt uiteraard ook de mate van weerstand / kwetsbaarheid een belangrijke overweging in de prioritering. Zo is uit eerder onderzoek bekend dat de aardbevingsbestendigheid van sommige middeleeuwse kerkjes slechter is dan een doorsnee doorzonwoning, terwijl de typische 'notariswoning' best tegen een stootje kan. In dat opzicht had het erfgoedveld als start van de versterking waarschijnlijk nooit voor de monumenten van Overschild gekozen. In termen zoals 'uniciteit' en 'urgentie' heeft onze provincie elders beslist belangrijker monumenten.

Meest belangrijk is de realiteit dat de preventieve versterking vooralsnog een relatief experimenteel karakter kenmerkt. Dit is geen diskwalificatie van NCG, CVW, NAM of wie dan ook, maar wordt ingegeven door de traditie van onze bouwcultuur die domweg nooit is geconfronteerd met aardbevingen. In die zin is het achteraf preventief versterken van onze bestaande bebouwing ook echt experimenteel. Echter, 'experiment en monument' is een slechte combinatie. Immers, experimenten kunnen mislukken en voor erfgoedwaarden geldt (helaas) 'Weg is weg...'

Wanneer de vakwereld nog niet precies weet *'hoe, wat, waar, waarom, wanneer'* wordt het lastig overleggen met de monument eigenaar. Wij vinden het niet opportuun monument eigenaren te belasten met vakinhoudelijke twijfel en/of verschil van inzicht. Bovendien is het niet ondenkbaar dat de keukentafelgesprekken bij particuliere monument eigenaren ook een zekere emotie brengen. Waarschijnlijk kunnen de huidige constructeurs de onderliggende behoeften en verwachtingen van monument eigenaren en erfgoedveld (nog) niet 'engineeren'. Kortom, onverlet het aspect veiligheid waren wij liever begonnen in 'onbewoonde' situaties en/of monumenten van professionele eigenaren. Of nog beter, hadden wij eerst verder geëxperimenteerd met de niet afgeronde pilots en proefprojecten.

Maar wat als binnenkort uit de eerste veiligheidstoets (Overschild, Loppersum...) blijkt dat monumenten niet voldoen aan de norm en versterkt moeten worden?! Zo'n *fait accompli* maakt uitstel versterking onmogelijk. Niemand zal de verantwoordelijkheid om het veiligheidsrisico te negeren willen/kunnen dragen. En we kunnen niet simpelweg, zoals bij De Haver, Plaats Melkema of de Occo Reintiesheerd, *alle* monumenten die niet aan norm 10⁻⁵ voldoen uitsluiten voor functioneel gebruik. Gebouwen (ook monumenten!) zijn geen museumstuk, het dagelijks gebruik van erfgoed is een belangrijke randvoorwaarde voor een duurzaam behoud. Dus laten we nog even wachten met het op grote schaal uitvoeren van de veiligheidstoets bij monumenten, geredeneerd vanuit 'behoefte monument' is vakwereld nog niet klaar die uitkomst...

Een getrapte aanpak van de versterking van monumenten biedt meer 'procedurele ruimte'. Het neemt letterlijk afstand van de prioritaire gebiedsaanpak en maakt een prioritering op basis van uniciteit (erfgoedwaarden) en urgentie (kwetsbaarheid) mogelijk. En dit aanvullend (integraal) op het permanente proces van onderhoud en herstel aan het monument. Bovendien maakt een getrapte aanpak enige mate van temporisering mogelijk. Waarom nu beginnen met monumenten wanneer het repertoire aan versterkingsmaatregelen nog kan door ontwikkelen ? Of de praktijkrichtlijn en risicokaart kunnen veranderen ? Gunstiger randvoorwaarden, minder risico, wellicht maakt dit binnenkort 'Monument in Eigen Kracht' haalbaar ?!

We kunnen per direct starten met integrale uitvoering 'HerstelPLUS' en daarmee het monument in 'eigen kracht' zetten. Wij zien dit als een belangrijke eerste stap in de versterking. En misschien blijft het daarbij. Bijvoorbeeld wanneer blijkt dat het veiligheidsrisico aanvankelijk te pessimistisch is ingeschat. Dan is geen monument beschadigd door onze overdreven reactie op die vermeende dreiging. Maar het kan ook tegenvallen en bij toename risico kunnen we alsnog een volledige versterking uitvoeren of alternatieven overwegen zoals bijvoorbeeld 'partiële versterking' of hanteren veiligheidsnorm 10⁻⁴ bij erfgoed. Maar dit altijd op basis van NLTH rekenmethodiek en het inzicht 'wat bezwijkt hoe/wanneer'.

Uitvoering 'Monument in Eigen Kracht' (alle monumenten pga 0,1 contour), als integraal onderdeel regulier onderhoud en schadeherstel inclusief beperkte schadepreventie (eerste stap versterking!)

Vervolgens versterking ('wat/hoe/wanneer') in relatie tot zeldzaamheid/gaafheid en kwetsbaarheid, na detailuitwerking NPR-erfgoed en in relatie tot strategie beheer en onderhoud (incl. naderend vervolggebruik) monument eigenaar

Een en ander indachtig nieuwe Schadeprotocol 'Bij de beoordeling van schade aan monumenten en waardevolle panden wordt de versterking en restauratiebehoefte zo mogelijk meegenomen om hiermee het aantal ingrepen bij erfgoed tot een minimum te beperken.'

Karakteristieke panden

(volgt...)

pm PvA Cultuurhistorische waardenstelling en Erfgoedmeting (In opdracht van NCG 2015)

PM (nog uitwerken, volgt...)

Lange lijnen:

1. Dialoog overheden en eigenaren 'samen aan de opgave erfgoed'
2. Uitvoering geven aan en doorontwikkelen van Erfgoedprogramma
3. Deskundigheid over versterken erfgoed verkrijgen
4. (...)

Eerste acties:

- Gesprek Kernteam Erfgoedprogramma met VGME
- Kennistafel Building
- Gesprek NEN Commissie in zake uitstaande vraag erfgoed
- (...)

Link Regiovisie:

Versterking van erfgoed gaat over gebouwen en over veiligheid van bewoners, maar het gaat om meer: het heeft een directe verbinding met de Toekomstvisie.. Bij de grote veranderingen in onze leefomgeving zien we hoe langer hoe meer de kracht van het erfgoed. We zien de toegenomen waarde van ons erfgoed voor recreatie en toerisme, voor het vestigingsklimaat en daarmee de toekomst van onze wijken, dorpen en steden. Die kracht en schoonheid van onze leefomgeving vinden we ook terug in architectuur, het ontwerp van woonhuizen en gebouwen. Het land is vormgegeven door architecten, stedenbouwkundigen en andere ontwerpers. Hun visie op de versterkingsopgave is onontbeerlijk. De versterkingsopgave raakt ook de actuele maatschappelijke opgaven waar we nu voor staan. Klimaatadaptatie en energietransitie, krimp en stedelijke groei zijn transitie die de leefomgeving sterk beïnvloeden en waar we ook bij de versterkingsopgave op in kunnen spelen. Erfgoed en Ontwerp kunnen daaraan een bijdrage leveren.
